

STRESZCZENIE DOKTORATU
*TEZA SEKULARYZACYJNA W SOCJOLOGII RELIGII.
STANOWISKA TEORETYCZNO-METODOLOGICZNE
JOACHIMA MATTHEWSA I THOMASA LUCKMANNA*
KS. DRA WALDEMARA KULBATA

Obrona: Wydział Filozofii Praktycznej, KUL, 21 czerwca 1990 r.

Promotor: ks. prof. dr hab. WŁADYSŁAW PIWOWARSKI, KUL

Recenzenci: ks. prof. dr hab. WITOLD ZDANIEWICZ, ATK
ks. prof. dr hab. JANUSZ MARIAŃSKI, KUL

Rozprawa dotyczy bardzo ciekawej i mało znanej w Polsce problematyki. Wiadomo że prace empiryczne pozwalają na pewne wnioski uogólniające, natomiast szersza interpretacja i wyjaśnianie zjawisk czy procesów społecznych wymagają przyjęcia stosownych teorii wyjaśniających, które z kolei powinny być weryfikowane przez badania empiryczne. Teza sekularyzacyjna oznacza zbiór różnych koncepcji teoretycznych, za pomocą których usiłuje się opisać zmiany religijno-społeczne. Praca jest odpowiedzią na postulat „zweryfikowania lub zrelatywizowania pojęcia sekularyzacji oraz funkcjonującej jako milczące założenie tezy sekularyzacyjnej”. Autor, wychodząc od omówienia intelektualnego i społecznego rodowodu sekularyzacji i ukazując tezę sekularyzacyjną u klasyków socjologii, przedstawia obszernie poglądy dwóch czołowych zachodnioniemieckich socjologów religii z kręgów protestanckich: prof. Joachima Matthesa (Uniwersytet Münster; Bielefeld), oraz prof. Thomasa Luckmanna (Uniwersytet Frankfurt am Main; Bielefeld) na temat tezy sekularyzacyjnej. Teza sekularyzacyjna została tu potraktowana jako swoistego rodzaju teoria, obejmująca dwa poziomy: teoretyczno-wyjaśniający i metodologiczny. Oba wpływają na koncepcje przedmiotu badań socjologii religii. Autor postawił sobie za cel wykazanie, czy poglądy Matthesa i Luckmanna na temat tezy sekularyzacyjnej prowadzą do uściślenia teoretycz-

nych koncepcji socjologii religii oraz redefinicji przedmiotu jej badań. Matthes i Luckmann kwestionują globalną tezę sekularyzacyjną, obydwaj dokonują jej modyfikacji we współczesnej socjologii religii, ale obydwaj zmierzają w innym kierunku. Ogólnie można powiedzieć, że w obydwu koncepcjach religia zostaje odkryta w jej przejawach nie związanych z instytucją kościelną. Matthes pozostaje w zasadzie w perspektywie socjologii kościelnej, pojmowanej przez niego jako socjologia chrześcijaństwa, zajmując się przede wszystkim losem religii instytucjonalnej. Zdaniem Matthesa teza sekularyzacyjna obejmuje sądy wartościujące, sterowane racjami politycznymi lub ideologicznymi, co wpływa negatywnie na jej zdolność do ujmowania i wyjaśniania procesów przemian społecznych. Socjologia kościelna poprzez badanie stanu dechrystianizacji ukazała objawy świadczące o kryzysie instytucji Kościoła.

Krytyka chrześcijaństwa doprowadziła do zawężonego pojęcia religii. Tymczasem kryzys instytucji Kościoła nie musi oznaczać kryzysu religii. Dochodzi bowiem niezinstytucjonalizowana forma religii jako „światopoglądu z minimum transcendencji świata”.

Matthes kwestionuje tezę o „emigracji Kościoła ze społeczeństwa”. Opowiada się za „kontekstową” definicją religii, w której nie utożsamia jej z jej instytucjonalnym wyrazem, ale uwzględnia się cały kontekst zjawisk religijnych. Jego zdaniem „nastąpiły przemiany lub zanik pewnych funkcji wspólnoty kościelnej przy jednoczesnym powstawaniu innych funkcji”. Według Matthesa zastosowanie tezy sekularyzacyjnej jest możliwe jedynie w ramach nowej orientacji teoretycznej socjologii religii i przy rozwoju badań empirycznych podejmowanych w celu jej weryfikacji.

Luckmann interesuje się religią pozainstytucjonalną. Jego zdaniem, rozwój religii obejmuje takie jej postacie, jak „pogląd na świat”, „święty kosmos”, „instytucjonalizacja świętego kosmosu”. Co więcej, we współczesnym społeczeństwie powstają nowe społeczne formy religii. Zdaniem autora socjologia Luckmanna to nie tyle nowa socjologia religii, lecz jedynie antropologiczno-fenomenologiczna socjologia, w której uwidacznia się brak procedur badawczych, definicji operacyjnych, nasuwają się również wątpliwości odnośnie do przedmiotu i właściwego aspektu badań. Zdaniem Luckmanna bowiem podstawową funkcją religijną jest transcendowanie przez jednostkę biologicznej natury poprzez interakcję w kierunku tworzenia osoby (teza personalizacyjna).

Obydwaj próbują określić i uprawomocnić przejście od socjologii kościelnej do socjologii religii w aspekcie teoretyczno-metodologicznym oraz przezwyciężyć ograniczenia socjologii kościelnej. W analizie poglądów obydwu omawianych socjologów autor stosuje metodę historyczno-krytyczną i przedstawia rekonstrukcję ich poglądów oraz własną ocenę interpretacji tezy sekularyzacyjnej. Dochodzi do wniosku, że pomimo własnych oryginalnych interpretacji tezy sekularyzacyjnej obydwaj prezentowani socjologowie w zasadzie opierają się na afirmacji pojęcia sekularyzacji. Rozprawa była pierwszym w Polsce tak szeroko zakreślonym teoretycznym opracowaniem tezy sekularyzacyjnej. Rozprawa opiera się na bogatej literaturze obcojęzycznej. Rozprawa nie była publikowana.